

Я. Л. ЗАРУЦЬКИЙ

Начальник кафедри військової хірургії Української військово-медичної академії, заслужений лікар України, д-р мед. наук, проф.

В. О. Косевцов — професор кафедри стратегії національної безпеки та оборони Національного університету оборони України, заслужений діяч науки і техніки, д-р військових наук, проф.

А. Є. Ткаченко — ад'юнкт кафедри військової хірургії Української військово-медичної академії

ТРАВМАТИЗМ У СИСТЕМІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

*Коли корабель у гавані — він у безпеці,
Але кораблі не створені, щоб перебувати в гавані.
Англійське прислів'я*

У ході проведення необхідних внутрішніх реформ і перетворень ефективного забезпечення національної безпеки стає центральним стратегічно важливим завданням і невід'ємною та дуже складною функцією кожної незалежної країни, основною сферою діяльності її політичних і державних інститутів. При цьому **національна безпека** характеризується станом реалізації життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави в різних сферах їхньої життєдіяльності в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [5].

Таким чином, національна безпека країни спрямована на повну реалізацію життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, забезпечення сприятливих умов існування та розвитку нації, збереження та примноження її матеріальних і духовних цінностей.

Національні інтереси являють собою збалансовану систему найважливіших матеріальних, духовних й інтелектуальних цінностей та визначених потреб людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує їх прогресивний розвиток. Виходячи з цього, можна стверджувати, що національні інтереси відображають фундаментальні прагнення та потреби народу України, а також відповідають їх базовим цінностям. Проте, на жаль, реалізація цих інтересів відбувається в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

До **загроз національним інтересам** (національній безпеці) можна віднести наміри, дії або явища, що негативно впливають на процес їх реалізації. Такі загрози змушують країну йти на додаткові зусилля, потребують додаткових витрат, мобілізації ресурсів для збереження своєї державності, національної та культурної ідентичності, подальшого розвитку і надійного захисту людини, суспільства й держави.

У зв'язку з цим розроблення виваженої політики національної безпеки та успішна її реалізація потребують усебічного поглибленого вивчення процесів у різних сферах життєдіяльності країни, розкриття властивих їм закономірностей і взаємозв'язків, що стає важливою науковою базою обґрунтованого прийняття системних державних рішень.

Одним із таких важливих завдань стає оцінка стану середовища національної безпеки, що характеризує умови, в яких реалізуються життєво важливі національні інтереси.

Згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» [3], основні життєво важливі національні інтереси України й умови, в яких вони реалізуються, наведено на рис. 1.

Аналіз стану середовища національної безпеки свідчить, що реалізація життєво важливих національних інтересів України здійснюється в умовах впливу небезпечних загроз різного походження, які в багатьох випадках набули тривалого та загостреного характеру. У результаті тривалого енергетичного тиску на Україну, погіршення торговельних відносин згортається виробничий процес, зростає рівень безробіття, корупції, політичного та соціального напруження в суспільстві, загострюються кризові явища у багатьох сферах життя країни, поступово погіршуються екологія, рівень охорони здоров'я, якість життя населення. У цих умовах поширюються серцево-судин-

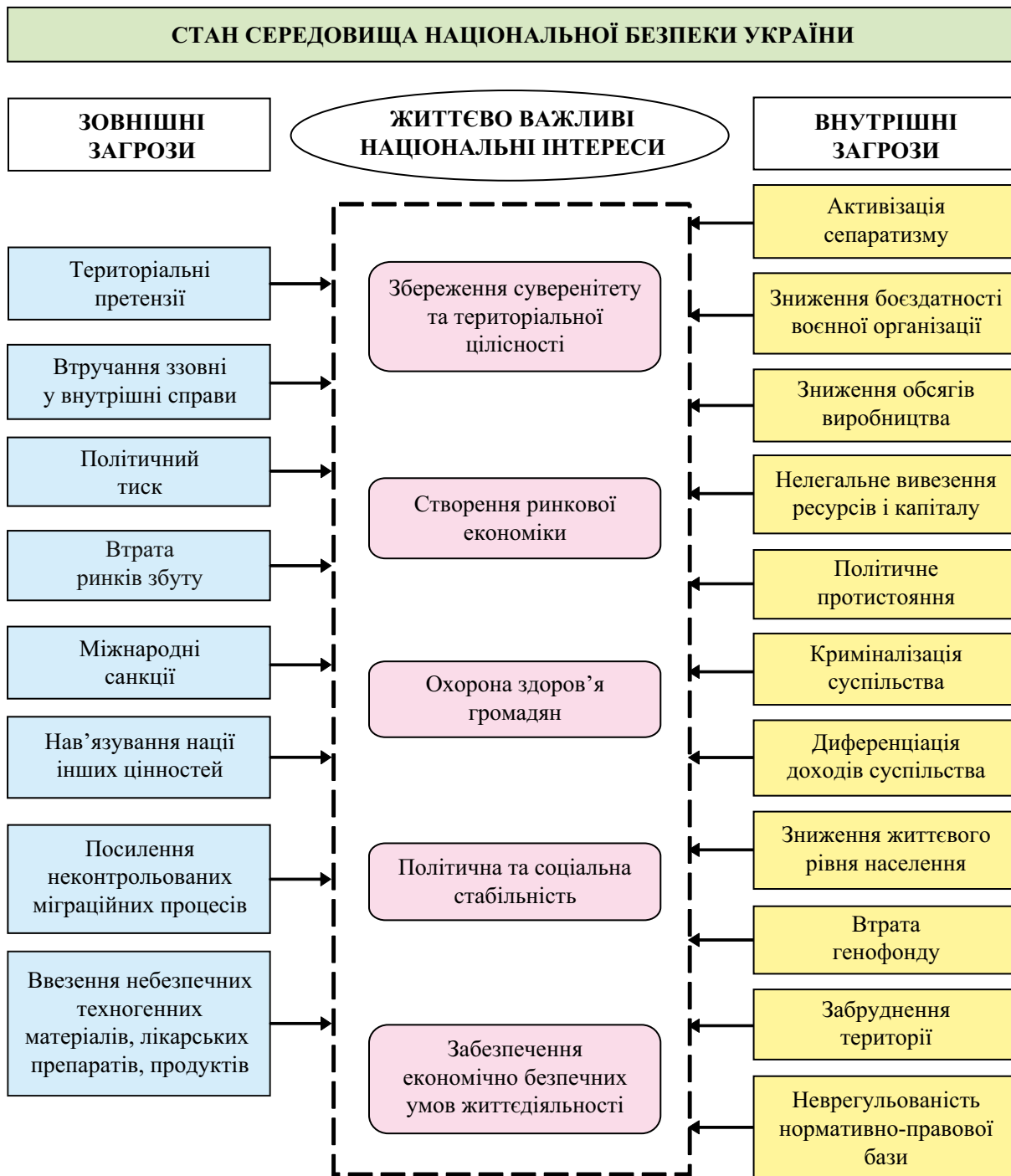

Рис. 1. Умови, в яких реалізуються життєво важливі національні інтереси України

ні, онкологічні, інфекційні та інші захворювання, знижуються працездатність та інтелектуальний рівень населення, а останніми роками різко зростає травматизм у суспільстві, що також є наслідком впливу існуючих загроз життєво важливим національним інтересам. При цьому теоретичні аспекти основних складностей та особливостей забезпечення цієї галузі медицини як у мирний, так і воєнний час недостатньо розкриті й потребують окремої уваги. Характер взаємного впливу загроз національним інтересам і травматизму населення України показано на рис. 2.

До **внутрішніх загроз**, що значно впливають на рівень травматизму та його наслідки, належать:

- ✓ криміналізація суспільства — у 2012 р. від злочинів, пов'язаних із насильством, постраждало 302,6 тис. осіб, з них 118,6 тис. жінок (майже кожна третя). Загибло 5,7 тис. осіб;
- ✓ забруднення довкілля — розвивається екологічна хвороба людини, яка характеризується зменшенням здатності організму протидіяти зовнішнім агресивним чинникам. Відмічається стала негативна тенденція до

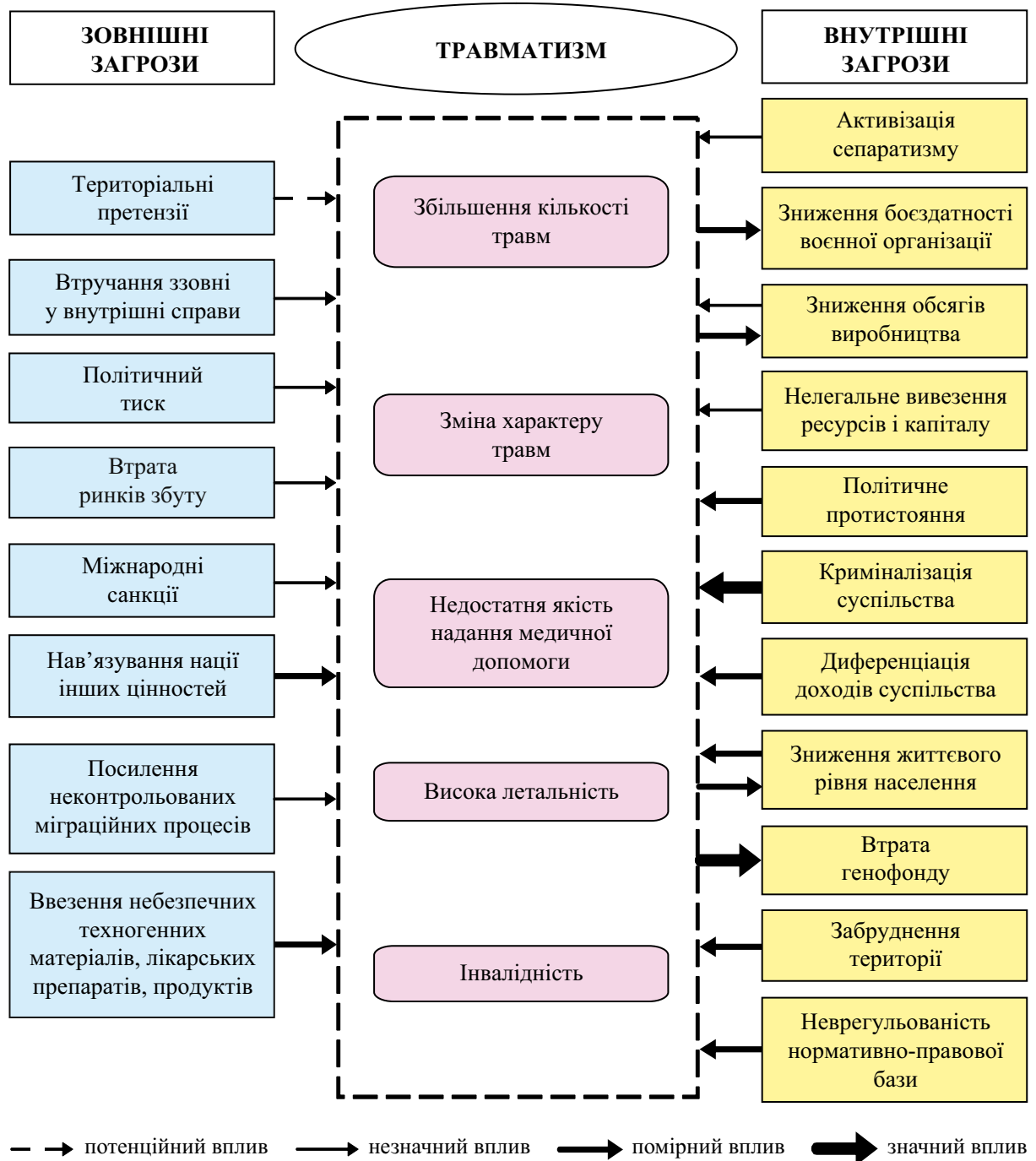

Рис. 2. Характер взаємного впливу загроз національним інтересам і травматизму населення України

зростання захворюваності та поширення хвороб. За останні 5 років рівень первинної захворюваності підвищився на 4,8 %, поширеності хвороб — на 7,0 %. У 2012 р. було зареєстровано 169 243 нові випадки злочинних новоутворень, що на 2,1 % вище, ніж у попередньому. Наявність супутніх захворювань і патологічних станів погіршує перебіг травматичної хвороби, підвищує смертність та інвалідизацію;

- ✓ зниження життєвого рівня більшості населення, диференціація доходів чинить прямий та опосередкований вплив на травматизм.

Опосередкований вплив реалізується через недостатню матеріальну і духовну забезпеченість життя людини, що характеризується незбалансованим харчуванням, перебуванням у стані хронічного стресу, депресії чи роздратованості. Це призводить до нехтування правилами безпеки на виробництві й у побуті, зловживання алкоголем, збільшення кількості суїцидів. Згідно з даними Державної служби статистики, у 2012 р. основними причинами смерті в Україні від нещасних випадків невинного характеру були навмисне самоушкодження (9 тис. осіб), транспортні нещасні

випадки (4,6 тис. осіб), отруєння, у тому числі спиртними напоями (6,6 тис. осіб), утоплення (4,3 тис. осіб). Негативний вплив, пов'язаний з неможливістю забезпечення медичної допомоги, лікування та реабілітації на сучасному рівні травмованим, постійно збільшується, що зумовлено недостатністю матеріальних і фінансових ресурсів медичних закладів і хворих.

На жаль, останнім часом унаслідок політичної нестабільності спостерігаються масові заворушення (які сприяють активізації кримінальних угруповань та кримінальних організацій), посилення екстремізму та сепаратизму із застосуванням силових методів. Ці явища не були характерними для України за всю історію її незалежності, але реалії сьогодення демонструють зростаюче їх значення. Жертвами різних конфліктів у різних містах України за останні місяці стали сотні травмованих бойовою і травматичною зброєю і більше сотні померлих.

Аналізуючи характер травматизму під час цих подій, можна виділити такі провідні ознаки: одночасне травмування великої кількості людей у періоди ескалації конфлікту; висока питома вага черепно-мозкових, поєднаних травм і вогнепальних поранень травматичною зброєю. Одномоментне ураження людини внаслідок дії механічних (побиття), термічних (опіки від застосування запалювальних сумішей) і хімічних (сльозогінний газ, продукти горіння гуми) чинників на тлі хронічної втоми та стресу погіршує прогноз перебігу травматичної хвороби. Висвітлення політичних подій у засобах масової інформації створює атмосферу емоційного напруження в суспільстві і як наслідок — збільшення кількості хвороб та психічних розладів.

Серед **зовнішніх загроз** доцільно виділити нав'язування нації чужих цінностей. Протиріччя між традиційними та новими цінностями створює розгубленість у суспільстві, перешкоджає його розвитку як спільноти громадян, об'єднаної на засадах ідеологічної близькості, збільшує соціальне й економічне напруження.

Окрім того, зовнішніми загрозами, що в разі їх загострення мають високий потенціал у збільшенні травматизму, є територіальні претензії, поширення тероризму, неконтрольовані міграційні процеси.

Під дією зовнішніх і внутрішніх небезпечних чинників сталися зміни основних характеристик травматизму. При незначній тенденції до зменшення загальної кількості травм зросла питома вага тяжких ушкоджень унаслідок «високоенергетичної» травми (ДТП, падіння з висоти). Так, за даними Фонду сприяння безпеці дорожнього руху [6], за останні два роки кількість ДТП з летальним наслідком збільшилася на 8 %. Взагалі, смертність від автодорожніх травм в Україні в 3

рази вище, ніж у країнах Європейського Союзу. Ще однією ознакою еволюції травматизму стало збільшення кількості вогнепальних ран і ран, нанесених холодною зброєю. Пік кримінального травматизму в незалежній Україні припав на початок 90-х років ХХ ст. із поступовим зниженням у 2000-х. Нині він знову набирає оберти. З'явилися нові види поранень, пов'язаних із застосуванням травматичної та пневматичної зброї.

Як об'єкт впливу основних зовнішніх і внутрішніх загроз травматизм справляє виражену дію на демографічну, соціальну й економічну сфери, унаслідок чого негативно впливає на процес реалізації національних інтересів. Для всебічного розуміння значення травматизму як елемента середовища національної безпеки України його потрібно розглянути на рівні держави, суспільства та людини.

Травматизм і держава. За даними світової статистики, травматизм є третьою причиною смертності в світі, поступаючись лише серцево-судинним та онкологічним захворюванням, і першою серед осіб молодого віку (15—44 роки). Смертність та інвалідність цього контингенту населення підривають репродуктивний і трудовий потенціал нації, призводять до зниження обороноздатності держави.

В аналітичному огляді ДУ «Інститут травматології та ортопедії НАМН України» за 2012 р. [1] зазначено, що кількість травмованих серед дорослих і підлітків становила 1 млн 790 тис. осіб, із них загинуло 41,7 тис. Кількість загиблих приблизно дорівнює чисельності населення таких міст, як Борислав, Жмеринка, Ірпінь.

За оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень, щорічні економічні втрати внаслідок травмування і загибелі громадян в Україні перевищують 10 млрд грн, що становить 2,5 % ВВП та 1/3 витрат на охорону здоров'я.

Травматизм і суспільство. Розглядаючи значення травматизму на рівні суспільства, слід окреслити його вплив на сім'ю як основу суспільства, а також зазначити правові аспекти цього явища.

Травма — це раптова необоротна подія, яка у випадку несприятливого наслідку може призводити до руйнування родини чи значного погіршення її матеріального становища, сирітства дітей. Кожного року майже 20 тис. осіб стають інвалідами внаслідок травматизму. У структурі первинної інвалідності травми посідають друге місце після серцево-судинних захворювань і становлять близько 20 % усіх причин стійкої втрати працездатності.

У загальній структурі травм 25—32 % припадає на такі, що отримані внаслідок ДТП чи насильницької дії. Крім того, ці випадки потребують розслідування і надання їм правової оцінки, що створює додаткове навантаження на правоохоронні органи та суди.

Травматизм і людина. Якщо на рівні держави і суспільства травматизм є одним із багатьох негативних явищ, то для окремої людини — це особиста трагедія, що впливає на всі сфери життя. Індивідуальне значення травми для людини визначається її тяжкістю. Якщо нетяжка травма майже не позначається на здоров'ї і потребує незначних трудових втрат, то тяжка може повністю змінити життя людини. До тяжких наслідків травм можна віднести:

- ✓ соматичні (інвалідизація, загострення хронічних хвороб, зменшення очікуваної тривалості життя, зниження репродуктивних можливостей);
- ✓ психічні (післятравматична астенізація, неврози, зміни особистості);
- ✓ матеріальні (витрати на лікування та реабілітацію);
- ✓ трудові втрати, неможливість працювати за спеціальністю.

Усвідомлення значення травматизму як загрози національній безпеці є першим кроком до вирішення цієї проблеми.

На сьогодні економічний стан України не дає змоги в повному обсязі реалізувати програму медичного забезпечення населення на рівні провідних країн світу. Ситуацію погіршує багаторічна криза системи охорони здоров'я внаслідок відсутності системних реформ галузі. Декларативність безоплатної медицини перешкоджає легальному розвитку медицини в ринкових умовах, створює підґрунтя для її корумпованості. Згідно з розрахунком затрат на охорону здоров'я на душу населення Україна посідає одне з останніх місць в Європі (рис. 3) [2].

У цьому контексті першочергову увагу потрібно приділяти таким пріоритетним напрямам: охорона материнства і дитинства, запобігання поширенню актуальних інфекційних захворювань (туберкульоз, ВІЛ-інфекція, гепатити), онкопрофілактика і зниження *травматизму*.

За даними зарубіжних авторів, 33—37 % летальних випадків при тяжкій травмі є потенційно превентивними (високий відсоток виживаності в разі надання повної та своєчасної медичної допомоги). На жаль, в Україні такі дослідження не проводилися, але можна із впевненістю стверджувати, що частка потенційно превентивних смертей у нашій країні ще вища [7].

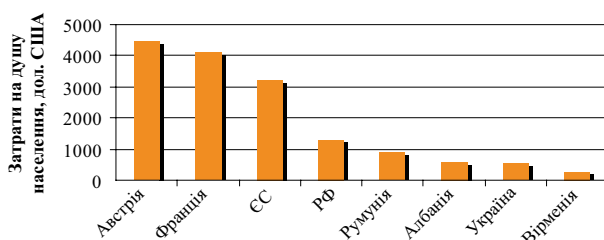

Рис. 3. Загальні затрати на охорону здоров'я у країнах Європи у 2012 р.

Одна з важливих умов успішної реалізації цієї програми — створення діючої системи невідкладної допомоги і лікування ушкоджень.

Прикладом сучасного підходу до організації екстреної медичної допомоги при травмі може слугувати система EMSS (Emergency Medical Service System), реалізована в США. Вона функціонує за принципом вертикально інтегрованої системи, що об'єднує за територіальним принципом медичні стаціонари та служби, задіяні в наданні невідкладної допомоги постраждалим. Про ефективність функціонування цієї системи свідчать дані Департаменту транспорту США, згідно з якими кількість смертей в автокатастрофах знизилася в 5—6 разів.

У реалізації Державної програми становлення і розвитку системи невідкладної допомоги та лікування ушкоджень (далі — Програма) мають бути задіяні органи державної влади на всіх рівнях і лікувальні заклади. Для її життєздатності необхідно чітко розуміти і реалізовувати поставлені перед ними завдання, основними з яких є:

- ✓ усвідомлення проблеми як загрози національній безпеці України;
- ✓ створення державної Програми, її цільове фінансування;
- ✓ оптимізація законодавчої бази, перегляд критеріїв статистичного обліку травматизму.

Важливим елементом боротьби з травматизмом слугує впровадження хірургії ушкоджень як медичної спеціальності, спрямованої на надання медичної допомоги травмованим. Хірургія ушкоджень має свою філософію, принципи, методики і споріднена з воєнно-польовою хірургією, тому її не в змозі замінити інші напрями хірургії. Впровадження спеціальності «хірургія ушкоджень», підготовка відповідних кадрів у медичних ВНЗ і створення Центрів травми є необхідною умовою функціонування системи невідкладної допомоги та лікування ушкоджень [4].

Матеріальною і фінансовою основою Програми може стати або система страхової медицини, або пряме цільове державне фінансування. На наш погляд, зараз ні держава, ні суспільство не готові до введення страхової медицини (для цього потрібні комплексні реформи всієї системи охорони здоров'я). Тимчасовим рішенням може стати пряме державне фінансування відповідно до захищеної статті.

Підсумовуючи викладене вище, можна сказати, що травматизм є комплексною проблемою, яка загрожує національним інтересам держави. Для її вирішення необхідні політична воля, створення і послідовна реалізація багаторівневої програми щодо боротьби з ним, готовність суспільства до змін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аналіз стану травматолого-ортопедичної допомоги населенню України 2011—2012 рр. Довідник / Г. В. Гайко, С. С. Страфун, А. В. Калашніков, В. П. Полішко. — К. : Логос, 2012. — 220 с.
2. Європейська база даних «Здоров'я для всіх» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.experts.in.ua/fabrika/med/materiali_f/detail.php?ID=18922
3. Закон України «Про основи національної безпеки України» № 964-IV від 19.06.2003.
4. Заруцкий Я. Л. Хирургия поврежденных — нерешенные проблемы / Я. Л. Заруцкий // Мат. Всеукраинской научно-практ. конф. «Современные технологии оказания специализированной помощи в условиях мирного и военного времени». — К., 2013.
5. Косевцов В. О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз : монографія / В. О. Косевцов. — К. : ЦМБСС, 2000. — 92 с.
6. Опасность на дороге. Украина ежегодно теряет в ДТП более 5 тыс. человек [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ua/tema/96580/>
7. Kleber C. Trauma-related preventable deaths in Berlin 2010: need to change prehospital management strategies and trauma management education / C. Kleber, M. T. Giesecke, M. Tsokos [et al.] // World J. Surg. — 2013. — Vol. 37, N 5. — P. 1154—1161.

РЕЗЮМЕ

ТРАВМАТИЗМ У СИСТЕМІ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Я. Л. Заруцький, В. О. Косевцов,
А. Є. Ткаченко

У статті розглянуто основні загрози життєво важливим національним інтересам України і їхній вплив на рівень травматизму. Визначено демографічний, соціальний та економічний вплив травматизму на рівні держави, суспільства, людини. Запропоновано основні напрями вдосконалення системи надання невідкладної допомоги і лікування ушкоджень.

Ключові слова: національний інтерес, національна безпека, травматизм, невідкладна допомога, хірургія ушкоджень.

ТРАВМАТИЗМ В СИСТЕМІ УГРОЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗОПАСНОСТІ УКРАЇНИ

Я. Л. Заруцький, В. А. Косевцов,
А. Е. Ткаченко

В статье рассмотрены основные угрозы жизненно важным национальным интересам Украины и их влияние на уровень травматизма. Определено демографическое, социальное и экономическое значение травматизма на уровне государства, общества, человека. Предложены основные пути улучшения системы оказания неотложной помощи и лечения поврежденных.

Ключевые слова: национальный интерес, национальная безопасность, травматизм, неотложная помощь, хирургия поврежденных.

TRAUMATISM IN THE SYSTEM OF THREATS TO THE UKRAINIAN NATIONAL SECURITY

Y. L. Zarutskyi, V. O. Kosevtsov,
A. E. Tkachenko

In the article the main threats of Ukraine's vital national interests and their influence on the trauma level are considered. The demographic, social, economic impact of traumatism on the state, society and person are defined. It is shown the concept of emergency trauma care system improvement.

Keywords: national interest, national security, traumatism, emergency care, trauma surgery.